

Bokanmeldelse

Tian Sørhaug

Gull, arbeid og galskap. Penger og objekttrøbbel

ISBN 978-82-450-1896-7

Bergen: Fagbokforlaget 2016

Finn Sivert Nielsen

Finn Sivert Nielsen (f. 1955) er freelance sosialantropolog bosatt og utdannet i Oslo. Han har gjort feltarbeid i Sovjetunionen (Leningrad) og USA (San Francisco) og har blant annet utgitt bøker om antropologisk feltarbeid og om antropologiens historie. Han har vært fast ansatt ved Universitetet i Tromsø og Københavns Universitet. Hjemmeside: www.fsnielsen.com

Dette er en bok som

hevder at *produksjon av penger* er vår tids ledende forretningsidé, men at vi fremdeles er for marinerte i en produksjonsetikk til å kunne si det høyt og åpent. Vi befinner oss mellom industrielle og finansindustrielle regimer og mellom knapphet og usikkerhet som organiserende realitetsprinsipper. (s.28)

Det er morsomt å få anledning til å anmelde en bok som har potensiale til å bli en klassiker: i *Gull, arbeid og galskap* har Tian Sørhaug prestert å trekke sin kognitive harv fram og tilbake over store deler av vårt «postmoderne» kulturlandskap og drysse et sant mangfold av gode ideer, skarpe observasjoner og slående formuleringer som såkorn utover marken. Kort sagt, boka *må leses*. Problemet er at forfatteren ikke alltid gjør det like lett for oss å gjennomføre dette prosjektet. Teksten lider under en del formmessige svakheter som kunne forlede enkelte lesere til å legge den fra seg før den var kommet skikkelig i gang, og med det høyaktuelle budskapet den målbærer og det innbydende språket det er formulert i, ville det være trist.

Boka tar opp et av de mest sentrale temaene innen forståelsen av moderne og postmoderne samfunn. Simmels begrep *sublimering* (som nok er i slekt med en rekke andre vendinger fra klassisk sosiologi, fra *Entfremdung* til *Entzäuberung*) betegner den dematerialisering av vår livsverden vi opplever, ettersom teknologien i stadig høyere grad distanserer oss fra de konkrete fysiske redskapene vi anvender og omgivelsene vi bebor. Opphevelsen av gullstandarden i 1971 (et viktig skritt i sublimeringen av penger vekk fra objektive, fysiske referan-

ser) tjener som *modellerfaring* (s. 26) for denne diskusjonen. Den markerer også en slags baseline for forståelsen av neste skritt i sublimeringsprosessen (muliggjort av deregulering og digitalisering), inn i en *finansindustrialisme* (s. 24), der «penger skaper mer penger» (s. 100) og vi alle har «blitt investorer og spekulanter» (s. 187). Og siden den globale finansøkonomien allerede i 2010 hadde vokst seg 20 ganger større enn realøkonomien (s. 25), er dette problemstillinger som angår oss alle, både som samfunnsforskere og som borgere.

Sørhaug forfølger sitt tema gjennom bokas tre hoveddeler: Del 1 omhandler *pengenes sublimering* gjennom dematerialisering av pengene selv, overgang fra knapphets- til usikkerhetsøkonomier, og finansialisering av økonomien ved digitalisering av økonomiske transaksjoner og voksende handel med derivater. Del 2 tar opp *arbeidets sublimering* gjennom svekkelse av klokkeid som arbeidets objektive mål (for lønn, arbeidsdag, ferier etc.), samt innføring av diffust definerte kvalitetsmål og «personlige produksjonsmåter» (s. 145) basert på (obligatorisk) individuelt engasjement og teambygging. Del 3 analyserer *psykens sublimering* gjennom psykiatriens oppløsning av skillet mellom galskap og normalitet og en kulturovergang fra nevrotisk-investerende til psykotisk-spekulative personlighetstyper. På veien diskuteres blant annet skyggebanker, ledelse og makt, IT-basert ekspertstøtte, Kraepelins kategorisystem, DSM V, arbeidervernets historie, bitcoins, alkymi, mana, merkevarer og bobler, samt blant andre Keynes, Marx, Simmel, Defoe, Shakespeare, Ibsen, Freud, Winnicott og Bateson. Og svigermor. Især Freud og Marx (avsnittene om fetisjering nærmer seg det geniale) får verdig oppreisning: Sørhaug lar seg inspirere av klassikernes innsikter, forholder seg til dem med et respektfullt kritisk smil («Marx var kanskje ikke så god til å løse gåter, men han var sannelig uovertruffen til å formulere dem,» s. 84). Og han plasserer dem med føttene solid plantet i deres samtids jord (om Vildanden: «Selv tror jeg vi kan tåle at det blir ryddet opp i noen livsløgnere, men uten 'livsfantasier' klarer vi oss ikke,» s. 205). Tross den spekkede, tettpakkede, tverrfaglige teksten står imidlertid Sørhaugs eget anliggende alltid i fokus: Hvordan skal vi best forstå de sublimeringsprosessene vi opplever og lever med *i dag*?

Jeg hadde Tian som lærer tidlig på 1980-tallet og ble helt hekta på hans forelesninger. Da jeg startet på magistergraden fulgte jeg hans introduksjonskurs tre semestre på rad! Det var inspirerende rent intellektuelt, men jeg dro også to pedagogiske lærdommer av dem: For det første, selv om han foreleste over de samme tekstene hvert semester, var forelesningene aldri de samme. For det andre, at du trenger ikke Barths velformede setninger og presise diksjon for å avgi en glitrende forelesning. Han sto der oppe og sludra om de vesentligste ting, Tian, tenk at det kunne gjøres sånn! Det var gode og særdeles frigjørende nyheter for en fremtidig foreleser. Den idiomatiske, litt slentrende, men i bunn og grunn konservative språkføringen som Tian serverte i sin undervisning, har han senere med hell overført til skrift, hvor han leverer et elegant og presist uttrykk med både saft og humor. Et tilfeldig valgt eksempel, fra diskusjonen av arbeidets sublimering:

I forhold til den avanserte smarttelefonen er imidlertid armbåndsuret en overspesialisert, rigid og trangsynt sinke. Aldri har vanlige ur vært så rimelige, nøyaktige og pålitelige som de er i dag. Samtidig er de helt unødvendige og utilstrekkelige for moderne produksjonsliv, og de befinner seg midt i et moralsk nedrykk fra den nyttige og hellige tidens vokter til et uproduktivt smykke som måler en tid ingen egentlig bryr seg om når de først har pyntet seg. (s. 146)

Dette er levende, inspirerende norsk, ikke tørr akademisk «substantivsjuke» (i Arne Martin Klausens klassiske formulering). Det er forbilledlig. Det snakker om konkrete ting med konkrete ord på en abstrakt måte. Det går som regel unna som hakka møkk («etter noen runder i dette hegelianske hamsterhjulet kan det for en litt lettvent leser virke som Marx rett og slett går trøtt,» s. 61; «tautologier kan være svært så virksomme, men stort sett er det ikke så mye å lære av dem,» s. 95), men det må altså innrømmes at han nå og da mister litt kontrollen.

De største svakhetene ved boka er da også, etter mitt skjønn, detformmessige. Noen ganger kan den muntlige formen ta overhånd: «Samfunnsforskere kan også være befengte med falsk bevissthet,» skriver han på s. 85, og fortsetter: «Kanskje det nettopp er de som er det?» Uten videre kommentar framstår dette som et nokså ufikst anfall av falsk beskjedenhet som formidler et potensielt sterkt forvirrende budskap. Andre ganger blir det rett og slett for mange idéer til at bokas form kan holde på dem. *Trenger* vi strengt talt (den ellers interessante) diskusjonen av alkymi? Eller (den halvkvadede) omtalen av bitcoins? Særlig i Del 1 (den desidert lengste delen) er det en del sånt. Det bremser lesningen. Det gjør det også av og til når Sørhaug forhaster seg. Det som da uvegerlig sløyfes, er nemlig eksemplene. Så er det nesten som Sørhaugs stemme selv sublimerer og vi etterlates med en abstrakt skisse som vi må gjette oss til den praktiske betydningen av (for eksempel i avsnittene *Metamorfoser*, s. 58, og *Dype spill*, s. 238).

Et ord i parentes her om eksempler. Noen utdypende empirisk underbyggelse er selvsagt umulig i en bredspektret tekst som denne. Ønsker man det, får man konsultere den rikholdige bibliografien. Men *uten eksempler* går det ikke. Vi må ha noe konkret å hekte vår forståelse av Sørhaugs ofte både komplekse og lovlig abstrakte resonnementer på. Svært ofte i denne boka gir han oss akkurat det, abstrakt og konkret spiller sammen på en både fyndig og eksakt måte. Og det er når dette samspillet flyter som best at teksten hever seg til sine største høyder (for eksempel mot slutten av boka, i avsnittene *Indre organisering*, *Nevrose og psykose* og *Angst*, s. 220–227, samt *Bobler: mani, panikk og depresjon*, s. 247).

Bokas formelle svakheter er, som det fremgår av det ovenstående, ulikt fordelt. I lange passasjer går det som en drøm, småglipp forekommer, men de forsvinner i tekstens flyt. Men så stopper det opp ved en lengre passasje som vi pusler med og leser om igjen og forblir like kloke. Noe av årsaken tror jeg kan ligge i bokas uavklarte forhold til sin egen genre. Teksten kaller seg en «mosaikk» (s. 7), men jeg kan ikke se at den er det. Den fremfører en sammenhengende argumentasjon som kretser rundt det samme settet med grunnbegreper, og diskuterer tre empiriske felter organisert i logisk rekkefølge (grovt sagt fra basis til overbygning) som dertil biter seg i halen til slutt som en ekte *ouroboros* (alkymistenes verdensslange som spiser og skaper seg selv), når psykiatri og penger møtes. Det er et integrert argument, ikke et dryss av diskontinuiteter. Boka ville nok ha vært tjent med at forfatteren hadde vedkjent seg dette. Det kunne blant annet ha stimulert til større begrepsmessig konsistens, en klar fordel i en såpass komplisert tekst, hvor flere av bokas sentrale begreper, blant annet de sentrale *objekttrøbbel* og *kontrollknuter*, aldri blir tydelig nok forklart.

Til slutt, noe jeg savner rent innholdsmessig i boka: Jeg synes det er rart at Sørhaug i så liten grad tar opp synergien mellom smarttelefonen og sosiale medier, som stimulerer sublimering av sosiale relasjoner og personkonfigurasjoner over en lav sko i dag. Men jeg regner med dette kommer med i andre utgave av denne utmerkede boka.